

MARC CHAGALL, KİKİ SMITH ve PAULA REGO ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN RESİMDE KURGUSAL ANLATIMLARIN GÖRÜNÜMÜ

Çiğdem DOĞAN ÖZCAN¹

¹Arş. Gör. Hacettepe Üniversitesi, cgdmdgn01(at) gmail.com, ORCID: 0000-0002-7897-1216

Doğan Özcan, Çiğdem. "Marc Chagall, Kiki Smith ve Paula Rego Örnekleri Üzerinden Resimde Kurgusal Anlatımların Görünümü". ulakbilge, 40 (2019 Eylül): s. 629-643. doi: 10.7816/ulakbilge-07-40-04

Öz

Bu araştırmada kurgusal metinlerin bir türü olan masal, resim sanatının önemli sanatçılarından olan Marc Chagall, Paula Rego ve Kiki Smith resimleri ele alınarak incelenmiştir. Masal dünyasını oluşturan, fantastik ve hayal gücünü besleyen unsurlar, bireyin bakış açılarını değiştirerek düş gücünü besler ve yeni kapılar açar. 20. yüzyıldan günümüze kadar sanatçılar, masalın bu fantastik dünyasından etkilenerek, kendine özgü biçimler ve anlatılar oluşturmuşlardır. Bu anlatılar, sanatçıların kendi bakış açılarına göre masalları yorumlama şekilleridir. Bu araştırma için seçilen sanatçılar da kendilerine özgü biçimde masalları yorumlamışlardır. Marc Chagall, masalsı anlatım dili ile masalın içeriğine sadık kalarak resimler yapmış, Paula Rego ve Kiki Smith masalların içeriklerini değiştirerek konuyla ilgili farklı açılımlar kazandırmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Masal, kurgusal anlatı, Marc Chagall, Paula Rego, Kiki Smith

Makale Bilgisi

Geliş: 4 Haziran 2019

Düzeltilme: 11 Temmuz 2019

Kabul: 7 Ağustos 2019

Giriş

En eski devirlerden beri insanlar, önce doğayı dinleyerek ve taklit ederek iletişim kurmuş ve konuşma dilinin gelişimiyle birlikte deneyimlerini nesilden nesile aktarabilmiş; resmettikleri bazı şekil ve figürlerle hem iletişim kurma hem de kendini ifade etme ihtiyaçlarını giderebilmişlerdir. Yazı yaygınlaşmadan önce insanlar, belki de akılda daha kolay kalsın diye fabl ve fıkra gibi kısa öykülerle, olaylı küçük anlatı geleneğini geliştirmişlerdir. Sonra bu anlatılarda yer, zaman ve kişiler betimlenerek genişletilmiş ve sonrasında bu anlatılara sanatsal bir anlatım özelliği kazandırılmıştır. Böylece yaratıcılık, kurgusalılık ve estetik kaygı gibi özellikler kazanan anlatılar, kurgusal metinlerin temelini oluşturmuşlardır.

Kurgusal metinlerde üslup, önemli ve ayırt edici bir özellik olmuştur. Bu tür yazılarda bir olayı veya durumu dramatize etme ve karakterler canlandırma, belirleyicidir ve anlatım dolaylıdır. Bir sorun açık açık tartışılmaz. Durumlar veya olaylar üzerinden duygu, bilgi ve düşünce aktarımı yapılır (Yakıcı, Yücel, Doğan, Yelok, 2012: 180). Ancak burada asıl amaç yukarıda belirtilen aktarımlar dışında yaşantımızı zenginleştirmektir. Kurgusal metinler bu zenginleştirmeyi yaşatarak, yani bizi içinde bulunduğumuz ortamdan farklı bir ortama, gerçekten alınan öğelerin düş gücüyle beslenip zenginleştirildiği bir ortama götürerek yaparlar. Bu ortamı oluşturmak için yazar, sözcük seçimine ve tümcelerine büyük özen gösterir. Yaratıcı kurgusal metinlerin dokusuna düş gücünün ve imgelemin payı karışır. İmgelem, gerçeği değiştirmekle kalmaz; ayrıca kendince biçimlendirir (Özdemir, 2007: 219-220). Eğer bu türün bize sunduğu dünya, gerçek dünya ile birebir örtüşüyorsa, metnin kurgusalılığından söz etmek zordur. Çünkü her yaratıcı kurgusal metin, gerçeğin gerçek hayatın diliyle yeniden yaratılmasıdır.

Kurgusalılığın bir başka özelliği ise anlatılan durum, olay veya verilen mesajın doğruluğunun kanıtlanamaz oluşudur. Çünkü yaratılan dünya düş gücünün ürünüdür ve deney sonucu oluşmamıştır. Yazar, eserinde dış dünya ile bağlantılı ancak ondan çok farklı, kendi içinde tutarlı bir dünya sunmaktadır. Yaratılan bu dünyanın gerçekleşmesi imkânsız da olsa, okuyucu bu dünyadan etkilenerek yaşadığı gerçek dünyaya ve insanlara bakış açısını değiştirir ve olaylara geniş bir perspektifle yaklaşır. Okuyucu artık kendi evreninin dışında farklı evrenlerin olduğunu da fark eder (Aktaş ve Gündüz, 2007: 200-201).

Kurgusal metinler altı bölüme ayrılmıştır. Bunlar masal, destan, şiir, hikâye/öykü, roman ve tiyatrodur. Bu çalışma kapsamında sanatçılar ve eserleri, masal türü ele alınarak seçilmiş ve incelenmiştir. Masalın insan hayatındaki önemini belki de en güzel dile getiren Cemal Süreya olmuştur. Ona göre; "masal dinlememiş çocuklar, büyüyünce kedi resmini bile cetvelle çizerler." Bu söylem her ne kadar basit gibi görünse de içerisinde çok derin bir anlam yatmaktadır. Cemal Süreya masalın düşsel bir gerçeklikle, çocuğun dünyasında uyandırdığı hayali evrenin ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Düş kurmak ve kurduğu düşü dile getirmek insana özgüdür. Buradan yola çıkarak kaynağı belli olmayan masalın, insanoğlunun kurmuş olduğu düşlerle meydana geldiğini söylemek mümkündür. Birçok araştırmacı masalın tanımını yapmıştır. Ancak masalın herkesçe kabul edilen bir tanımı yoktur. Daha çok masalın işlevi ve önemi üzerine görüşler mevcuttur. Masalın biçimbilimi üzerine yaptığı araştırmasında Vladimir Yakovlevich Propp (1985), masalların değişen ve değişmeyen değerlerine değinir. Ona göre değişen şey masallardaki kişi adları ve bu kişilerin özellikleri olup, değişmeyen ise masalların işlevleridir. Sonuç olarak masallar, çoğunlukla aynı eylemleri farklı kişilere yaptırmaktadır. Ona göre işlevler son derece az, kişiler ise oldukça fazladır. Bu durumun sonucu olarak, olağanüstü masalların çift yönlü özelliğinden bahseder. Bir yanda, masalın olağanüstü çeşitliliği, son derece renkli görünümü, diğer yanda, olağanüstü sayılabilecek tek biçimliliği, tekdüzeliği. Propp'a göre olay örgüsü içerisinde iyi ve kötü vardır. İyi kötüyle savaşıyor. Sonuçta her zaman iyi kazanır (Propp, 2001: 38-44-121).

Temsilin temel sorun haline geldiği modern sanatla birlikte sanat kendine ait bir anlam alanı oluşturmaya başlamıştır. Sanat tarihi boyunca sanatın anlamını belirleyen konu bazı kırılma noktalarıyla yaşanan sürece göre değişim gösterir. 20. yüzyıldan günümüze kadarki süreçte resim sanatında masallar ve öyküler döneme uygun bir dille anlatılmaya devam etmiştir. Anlatıları, resim diliyle eserlerinde yansıtan sanatçılara örnek olarak Marc Chagall, Paula Rego ve Kiki Smith gösterilebilir.

Marc Chagall

Çocuksu, masalsı, şiirsel ve sıra dışı bir anlatıma sahip olan ressam Marc Chagall, bu araştırmada yer alan örnekler arasındaki belki de en neşeli masal anlatıcısıdır. Onun kurgusal metin türlerinin birçok özelliğini taşıyan resimleri, insanı düşsel bir yolculuğa çıkarmaktadır. Resimlerindeki büyümlü atmosfer onu gerçeküstücü gibi gösterse de o bunu kabul etmez. Chagall'ın herhangi bir kalıba girmek istemediğini söyleyebiliriz. Aslında onun resimlerine bakıldığında, bu hiç de yadsınacak bir durum değildir. Chagall, resimleri kadar özgürdür.

Chagall'ın resimleri incelendiğinde çocukluğundan çok fazla izler taşıdığı söylenebilir. Belki de bu durum, resimlerindeki çocuksuluğun bir göstergesidir. Bunu daha iyi anlayabilmemiz için Chagall'ın çocukluğuna göz atmamız yerinde olacaktır. Chagall, 7 Temmuz 1887 yılında Beyaz Rusya sınırlarındaki küçük bir kasaba olan Vitebsk'te dünyaya gelmiştir. Yahudi kökenli olan ressam, Hasidik Rus Yahudisi'dir. Yahudiliğin bu kolu, Talmud Yahudiliği'nin entelektüalizmine karşı, 1730 yılında, Baal-Shem Tov tarafından Polonya-Litvanya sınırındaki bölgelerde kurulmuş ve yaygınlaştırılmıştır.

Resim 1. Marc Chagall, I and the Village/Ben ve Köy, 1911

Resim 2. Marc Chagall, The Spoonful of Milk/Süt Kaşığı, 1912

Hasidizm, Tanrı ve evrensel aşka ulaşmak için ortak sezgiyi cesaretlendiren, Ortodoksluk ve bağnazlıktan uzak, dinsel bir Yahudilik yorumudur. Hasidik Yahudiliği'nin taraftarları birlikte dans etmeyi ve şarkı söylemeyi severler. Resimlerindeki aşk ve neşe, bu inanışın bir ürünüdür denebilir. Dokuz çocuklu bir ailenin en büyüğü olan Chagall, kaleme aldığı "My Life" adındaki kitapta, yaşamının Vitebsk'in İtalyan ressam Giotto'nun fresklerindeki yapılar gibi basit ve sonsuz olduğunu söyler. Babası Zakhar, ringa balığı tüccarının yanında tersane işçisi olarak çalışmıştır. Bu ağır iş nedeniyle akşamları yemek masasında uyuklamaktadır. Bu nedenle Chagall, babasını resimlerinde hep yorgun ve üzüntülü olarak çizmiştir.

Resim 3. Marc Chagall, The Fiddler/Kemancı, 1912-13

Resim 4. Marc Chagall, The Flayed Ox/Yüzülmüş Öküz, 1947

Chagall, resimlerinde ailesini ve çocukluğunu çok fazla resimlemiştir. Bu resimlemelerinden biri de, damda keman çalmaktan hoşlanan amcası Neuch'u çizimidir ve o, bir sığır tüccarıdır. Chagall amcasıyla birlikte sığır alışverişine gider, yapmış olduğu “Sığır Tüccarı” ve “Marc Chagall, The Fiddler/Damdaki Kemancı” (Resim 3) adlı tabloları, amcasını ve yaptığı işi anlatmaktadır. Chagall'ın amcasını, Broadway'ın ünlü “Damdaki Kemancı” müzikaline esin kaynağı olduğu söylenebilir.

Chagall'ın çok sevdiği büyük babasının kasap olması, resimlerinde sıkça kullandığı uçan inekler ve diğer hayvanların nedenini açıklar niteliktedir. Bu resimler çocukluğundan ve gençlik yıllarından izler taşımaktadır. Özellikle “Yüzülmüş Öküz” (Resim 4) resmi bu niteliktedir. O dönemlerde Yahudi çocuklar Rus okullarına kabul edilmediğinden dolayı annesi rüşvet vererek Vitebsk okuluna kaydettirmiştir. Daha sonra, sanat öğretmeni olan Yuri Pen ile birkaç ay birlikte çalışır. Realizme yakınlaşarak “Sepetli Kadın” (1906-1907) resmini yapar. Daha sonra dönemin tanınan sanatçılarından Leon Bakst ile çalışır ve Bakst, bir Rus balesi için yapılan bir öneriyi değerlendirerek çalışmak için Paris'e gitmeye karar verir. Chagall Paris'in çalışmaları açısından yararlı olacağını farkındaydı ve o da Bakst'ın yardımcısı olarak Paris'e gider. 1910 yılında düzenlenen Svaneva okulunun sergisinde; Chagall'ın Düğün, “Yemek Yiyen Köylü” ve “Ölü Adam” tabloları sergilenmiştir. Bir sanat koruyucusu olan Maxim Vineaver, yetenekli bulduğu Chagall'ı Parise gitmesi yönünde cesaretlendirmiştir. Paris'e olan tutkusunu Chagall, “bir ağacın suya nasıl gereksinimi varsa sanatımın da Paris'e öyle gereksinimi var” sözleriyle dile getirmiştir. Chagall Paris'e gittiğinde La Palette Sanat Akademisine kayıt olur. Bu dönemde resimlerinde Van Gogh etkileri görülür. Ayrıca guaş tekniğini de keşfetmiştir. Bu dönemde Paris'te kübizm ve fütürizm, tartışılan sanat akımlarıdır. Çevresinde Derain, Matisse, De Vlaminck, Robert Delaunay, Fernand Léger, André Lhote, Jean Metzinger, Kompozitör Igor Stravinsky, Koreograf ve Balet Sergei Diaghilev gibi sanatçılar bulunmaktaydı. 1911-1912 yıllarında büyük bir mezbahaya yakın La Ruche Stüdyoları'na taşınmış; daha aydınlık ve geniş bir atölyeye sahip olmuştu. Bu atölyenin fiziksel özelliklerinin dışında, kapı komşusu Modigliani, şair Blaise Cendrars, Guillaume Apollinaire, yazar ve eleştirmen Andre Salmon yakın arkadaşları olmuştur. Chagall ikinci Paris döneminin başlarında İspanyol gribinden ölmüştür (Reich, 2012: 13-64). Ardında birçok eser bırakan Chagall, eşi Bella'ya duyduğu aşkı birçok resmine işlemiştir. Chagall'ın, sadece Bella ya da ikinci eşi Vava'ya değil, aşk olgusunun yüceliğine de sadakatle bağlı olduğu söylenebilir. Masalsı öğeler taşıyan resimlerinin büyük çoğunluğunda, birbirine sarılan bir kadın ve erkek figürü yer almaktadır (Almelek İşman, 2007: 100).

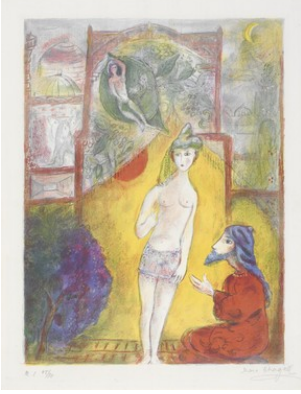
Resim 5. Marc Chagall, Born July 7 / 7 Temmuz Doğum, 1887

Yeryüzünün soğuk mavi ışığı altında evlenen çifti ayda yaşayan panlar üfledikleri düğün melodileriyle kutsarken gökyüzü yavaş yavaş ısınmaya ve güller açmaya başlar. Chagall'ın aşka adanmış bu kutsallık göz kamaştırıcıdır. Öyle ki soğuk dallar arasında kuşlar tekrar hareketlenmeye ve renkler canlanmaya başlar (Endirlik, 2006: 16).

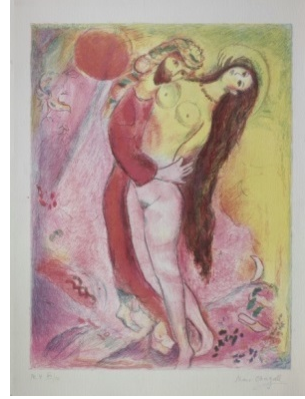
Chagall, resimlerinde müziksel bir masal diyarını anlatır. Bu diyarda ne yerdedir ne de göktedir. Kendisine mitolojik, efsanevi bir dizi karakter eşlik eder. 1946 yılında 1001 gece masalları içerisindeki hikâyeleri resimlemeye başlamış ve bu çalışmalar 1948 yılında Kurt Wolff tarafından yayınlanmıştır.

13 renkli litografi dizisi oluşturan hikâyeler şunlardır: “Kamar Al-Zaman and the Jeweller's Wife”, “Julnar the Sea-Born and her Son King Badr Basim of Persia”, “Abdullah the Fisherman and Abdullah the Merman”, ve “The Ebony Horse”. Paris'te bolca kullanmış olduğu renkli baskı geleneği ve becerilerinden yoksun New York

tarafından son derece başarılı bulunmuşlardır.

Resim 6. Marc Chagall, Kamar Al-Zaman and the Jeweller's Wife/ Kamar Al-Zaman ve Kuyumcunun Karısı

Resim 7. Marc Chagall, Julnar the Sea-Born and Her Son King Badr Basim of Persia/ Denizlerde Julnar ve Pers Kralı Badr Basim'in Oğlu

Resim 8. Marc Chagall, Abdullah the Fisherman and Abdullah the Merman/Denizci Abdullah ve balıkçı Abdullah

Resim 9. Marc Chagall, The Ebony Horse/Abanoz Atı

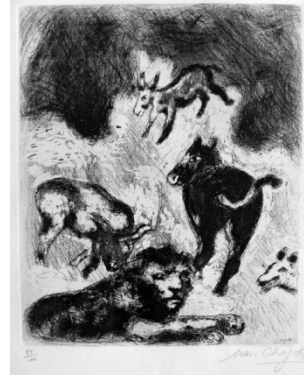
Sanat dünyası, 1001 Gece Masalları'nın layıkıyla resmedilebilmesi için, uzun bir zaman yeteneği ve altyapısıyla Chagall gibi bir sanatçının ortaya çıkmasını beklemiş gibi görünmektedir. Görsel imgeler tarafından artan ve hatta aşan okuyucuların akıllarında canlandırdıkları imgeleri çok ustaca ele alabilen bir ressamı ihtiyaç duyuluyordu. Fakat o, Doğu'nun dilini ve görüntülerini, Batı gözlerinin anlayabileceği şekilde dönüştürme ve nüfus ettirme yeteneğine sahip olmak zorundaydı.

1001 Gece Masalları hakkındaki kısa bir kaynak ve içerik araştırmasının gösterebileceği gibi, Chagall'ın resimsel dünyasıyla bu masal koleksiyonunun oluşumunun birbirine benzer olduğu görülebilir. Bu masalların Türk, Hindistan, İran, Mısır, Suriye ve Arabistan gibi çok çeşitli kültürlerden geldiği bilinmektedir. Yüz yıllar boyunca bu masallar, Arap dili ve İslam inancı ile birlikte tek bir çalışma kaynağı içinde birleşmiştir. Chagall'ı etkileyen ve İbrani kültüründen gelen çoğu masalın kökeni de, İslam-Arap dünyası içinde çok güçlü bir şekilde asimile olmuş ve nadiren bilinen kültürlerin efsane ve geleneklerinden gelmektedir (Leslie Sacks Fine Art, 2005).

II. Dünya Savaşı'na kadar aralıklı olarak üç büyük yayım projesini devreye sokan Chagall, 1923- 27'de Gogol'un "Ölü Canlar" adlı yapıtını (107 gravür), 1927-30'da "La Fontaine'in Masalları" (105 gravür) ve 1930-39, 1952-56'da "Tevrat'ı" (105 gravür) resimlemiştir. Bu projeye büyük bir heyecanla katılmasına rağmen renksizlik ve çizgisizlik onu sınırlandırmıştır.

Resim 10. Marc Chagall, The Will Explained by
Aesop/Ezop Tarafından Açıklanacak İstek, 1927-30

Resim 11. Marc Chagall, The Lion
Become Old/Aslan Yaşlandı, 1927-30

Resim 12. Marc Chagall, A Man and
His Reflection/ Bir Adam ve Yansıması, 1927-30

Resim 13. Marc Chagall, The Two Bulls
and a Frog/ İki Boğa ve Bir Kurbağa, 1927-30

Paula Rego

Paula Rego, 1935'te Portekiz'de doğmuştur. Londra Slade Güzel Sanatlar Okulunda öğrenim gören Rego, 1976'da kalıcı olarak Londra'ya yerleşene kadar hem İngiltere hem Portekiz'de yaşamış ve çalışmıştır. Rego'nun çocukluğu, 1933 yılından 1974 yılına kadar Portekiz'in sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi hayatını kontrol eden, milliyetçi, tutucu, gelenekçi ve katı muhafazakâr kimliğiyle tanınan António de Oliveira Salazar'ın diktatörlüğü altında geçmiştir. Rego'nun resimlerinde yer alan baskı, otorite ve kadınlara yönelik kurumsal şiddet temalarının genellikle bu dönemin yansımaları olduğu söylenebilir. Rego, Portekiz ailelerinde genellikle yaygın olan masal anlatma geleneğini resimlerinde devam ettirmiştir. Ancak Rego'nun resimlerindeki atmosfer ve karakterler hiç de bildiğimiz şekliyle görünmemektedir. Röportajlarında bu farklı atmosferi çocukluğuna dayandıran Rego, babasının "Dante's Inferno" kitabındaki illüstrasyonlarından etkilendiğini, hatta ürkütüğünü ve sonrasında "Walt Disney" karakterleriyle çok eğlendiğini söyler. Buna göre Rego, Dante'nin karanlık atmosferi ile Walt Disney'in komik, eğlenceli karakterlerini birleştirdiği söylenebilir.

Paula Rego resimlerinde masalın ataerkil yanına göndermelerde bulunur. Masalın biçimi gereği, oluşturulan kurguda, masalı okuyan çocuğun model olarak alacağı karakterler, zıtlıklar ile oluşturulur. Örneğin; kötü kalpli kraliçe ve buna karşı iyilik ve masumiyeti simgeleyen pamuk prenses. Masallardaki iyiler genellikle toplumun ataerkil kurallarına göre hareket ederler ancak kötüler düzene karşı gelip ataerkil toplumu bozmaya çalışırlar. Çocuklardan beklenen ise iyi olanı seçmeleri ve ataerkil düzene ayak uydurmalarıdır. Rego'nun resimleri incelendiğinde, masalların içinde barındırdığı toplumun dayattığı doktrinler bütününe parçalamaya çalıştığı görülmektedir. Bu değerlerden biri de cinsiyet rolleridir. Kültürün oluşturduğu toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin nasıl davranacağını belirleyerek ideal erkek ve kadın tiplerini oluşturur. Masallarda oluşturulan kadın güzel, iyi ve mağdur; erkek ise güçlü, yakışıklı ve kahramandır. Masallarda kadına yüklenen davranış biçimi genelde toplumun bakış açısını göstermektedir. Rego kadının bu yükünü "Pamuk Prens" serisinde çarpıcı bir şekilde ortaya koymuş ve çocukluğumuzda belleğimize kazınan toplumsal mesajları alt üst etmiştir.

Resim 14. Paula Rego, Swallows the Poisoned Apple/ Zehirli Elmayı Yutuyor, 1995

Rego'nun prensesin zehirli elmayı yedikten sonra düşüşünü gösteren resminde (Resim 14), geleneksel Disney kıyafeti giymiş olan pamuk prenses, güzel bir kız değil, orta yaşlı bir kadındır. Masalda bize anlatıldığı gibi sadece kendinden geçerek yığılan bir Prenses yerine, odanın ortasında acı içinde can çekişen bir kadın yatmaktadır. Eteğini sıkıca kavraması ve bacaklarının bir kısmının görünmesi, kadın doğasına göndermeler içermektedir. Rego, hem fiziksel hem de psikolojik şiddeti ele alarak toplum tarafından dayatılan mitlerde yer alan, kadın üzerinde oluşturulmak istenen, baskıyı resimlemektedir.

Resim 15. Paula Rego, Snow White Playing with her Father's Trophies/ Pamuk Prenses Babasının Ganimetleri ile Oynuyor, 1995.

Rego, kadınsı deneyimleri betimlemek için, masal ve korkuyu birleştirdiği bozulmuş bir folklor resimlemektedir. “Snow White Playing with her Father's Trophies/ Pamuk Prenses Babasının Ganimetleri ile Oynuyor” (Resim 15) resminde pamuk prenses babasının avı ile oynamaktadır. Masaldan bildiğimiz kötü kalpli üvey annenin bir kenarda oturup gıptayla prensesi süzmesi ve prensesin yüzünde ve oturuşundaki küçümsemenin, ailesel bir politika altında yatan kadın kibrinin alegorisini gösterdiği söylenebilir. Prensesin giydiği elbise, rengi bakımından bekâreti ve masumiyeti temsil ediyor gibi görünse de, bir prensese yakışmayan oturuşu, onu ele veriyor gibidir. Üvey anne ise yaşlandığının farkında ve diz çökmektedir.

Resim 16. Paula Rego, Snow White and her Step Mother/ Pamuk Prenses ve Üvey Annesi, 1995

Paula Rego'nun resimleri ilk başta kafa karıştırıcı gelebilir. Ancak sonrasında bizi çocukluğumuza doğru bir yolculuğa çıkarmaktadır fakat bu masumane bir yolculuk değildir. Aksine belleğimizde oluşturduğumuz büyülü atmosferi, bütün gerçekliğiyle soyar niteliktedir. Pekâlâ, pamuk prenses çok da güzel olmayabilir ya da bir peri, normal bir insan gibi görünebilir. Rego'nun “Snow White and her Step Mother/ Pamuk Prenses ve Üvey Annesi” (Resim 16) adlı çalışması bu kafa karışıklığının oluşmasına neden olabilecek güzel bir örnektir. Prenses yine güzel ve zayıf olarak betimlenmemiştir. Aksine üvey annesi güzeldir. Prensesin iç çamaşırını giydiren üvey annenin yüzündeki ifade ve ellerinin duruşundan, tiksindiği anlaşılmaktadır. Prensesin ise utandıği yüzünden belli olurken, aşağılanmaya maruz kalmaktadır.

Sanatçı ve gravürcü Paul Coldwell ile tanışması ile Rego, 1988 itibariyle ilk gravür serisi olan “Çocuk Tekerlemeleri”ne başlamıştır. Bu gravürler kitap şeklinde yayımlanmıştır. “Peter Pan” (1992) ve “Pinokyo Serisi” (1996) ise sanatçının resmettiği diğer çocuk kitaplarıdır.

Çocuk kitaplarını resimlediği enfes çalışmalara (gravürlere) bakıldığında, yenilik anlayışımıza eşlik eden sürpriz duygusu ile birlikte, hiç kimse bu şok edici kaliteye kayıtsız kalamamaktadır. Rego'nun çizimlerinin muhteşem olduğu herkesçe kabul edilen bir gerçektir, ancak izleyiciyi esas etkileyen sanatçının sahip olduğu yeteneklerin ötesinde, düşüncelerinizde uyandırdığı gizli yollar ve boşluklar, yargılar, hassasiyetler ve fanteziler, dudağınızın kenarında bıraktığı rahatsız edici, ironik bir gülümseme ve bir şekilde uygunsuz ve karışık cevaplardır (Vasconcelos, 2007: 16).

Resim 17. Paula Rego, Little Miss Muffet 3/ Küçük Bayan Muffet 3 (Çocuk Tekerlemeleri serisi), 1989

“Little Miss Muffet”, en iyi bilinen çocuk tekerlemelerinden biridir. Little Miss Muffet/Küçük Bayan Muffet, yaramaz bir kızdır. Bir gün tabureye oturup kaymağını yerken, yanına bir örümcek gelir ve oturur. Muffet korkup kaçar. “Little Miss Muffet 3” (Resim 17) resminde Rego, küçük bir örümcekten kaçan Muffet'in komik hikâyesini yine kendine özgü üslubuyla gerilim içeren bir kurguya dönüştürmüştür. Aslında Rego yine bizi kafa karıştıran bir yolculuğa çıkarmaktadır. Masum gibi görünen bu tekerleme, bir çocuk gözüyle bakıldığında elbette tıpkı bu resimdeki gibi görünebilir. Belki de resim, Rego'nun çocukluk anılarına direk gönderme yapmaktadır. Bu şekilde

düşünüldüğünde tekerleme hiç de masum görünmemektedir. Rego'nun resimlerinde, birçok insani duygunun çelişkili durumlarını görmek mümkündür. Fakat bu çelişkiler garip bir uyumun parçası halindedirler. Örneğin, Peter Pan serisindeki çocukluk ve yetişkinlik arasında oluşturulan çelişki, insan ilişkilerine yeni bir yorum getirmektedir.

Resim 18. Paula Rego, Captain Hook and Lost Boy/Kaptan Hook ve Kayıp Çocuk, 1992.

Rego'nun çalışmalarının genel özelliği olan çelişkili durumlar; özgürlük-esaret, korku-güven, sevgi-nefret gibi karmaşık ve zıt duyguların iç içe geçtiği “Captain Hook and Lost Boy/ Kaptan Hook ve Kayıp Çocuk” (Resim 18) gravüründe de kendini göstermektedir. Kötü kalpli Captain Hook üzerinden kaptan kıyafetlerini çıkarmış, torununu seven bir büyükbaba görünümündedir. Bir eli ile çocuğun elini sevecenlikle göğsüne bastırırken, kancalı eli, çocuğun yüzündeki korkulu ifadeden anlaşılacağı üzere, kaçmasına izin vermemek için tehditkâr bir biçimde bacağındadır.

Resim 19. Paula Rego, The Blue Fairy Whispering to Pinocchio/ Pinokyo'ya Fısıldayan Mavi Peri, 1996

Paula Rego'nun Pinokyo serisi illüstrasyonlarından “The Blue Fairy Whispering to Pinocchio/ Pinokyo'ya Fısıldayan Mavi Peri” (Resim 19), en bilinen çalışmalardan bir tanesidir. Bu çalışmasında Rego, elinde sihirli sopası ve başında tacı ile daha çok anne veya büyükanneye benzeyen perinin, Pinokyo'nun kulağına bir şeyler fısıldadığı gergin bir atmosfer yaratmıştır. Belki de peri Pinokyo'ya nasıl bir çocuk olması ve bir daha yalan söylememesi gerektiğini anlatmaktadır. Pinokyo'nun ise periyi dikkatlice dinleyişi ve duruşundaki gerginlik, periyi iyi bir çocuk olacağına dair inandırma çabasındandır. Peri ve Pinokyo arasında geçen bu konuşma, “Captain Hook and Lost Boy” gravüründe olduğu gibi çelişkilidir. Bir yandan Pinokyo'yu ete kemiğe bürüten iyi kalpli bir peri, diğer yandan uslu durmaz ise onu tekrar bir odun parçasına dönüştüreceğini söyleyen tehditkâr bir peridir.

Rego, her ne kadar Marc Chagall gibi neşeli bir masal anlatıcısı olmasa da, çalışmalarında, gerçek dünya ile masallar arasında kurduğu bağ aracılığıyla yetişkinlere masal anlatmaktadır. Bu masalarda yetişkinlerin birbirleriyle ve diğer varlıklarla olan ilişkilerini sorgulamakta ve bu ilişkilerdeki çelişkilerin ve zıtlıkların nasıl hassas bir denge oluşturduğunu göstermektedir.

Kiki Smith

Kiki Smith 1954 yılında Almanya’da doğmuş bir Amerikalıdır. Babası Tony Smith, savaş sonrası soyut bir sanatçı ve mimar; annesi Jane Smith, bir opera sanatçısı ve oyuncudur. New Jersey’de büyüyen Kiki Smith ve ikiz kız kardeşleri Beatrice and Seton, babaları tarafından kendi çalışmalarına katılmaları konusunda teşvik edilmişlerdi (Rothschild & Soba, 2006).

20. yüzyılın feminist sanatçısı olarak imlenen Kiki Smith genç bir sanatçı olmaya heves ettiğinde, heykeltıraş babası Tony Smith kızına çizmesi için koni, silindir ve küp verir. Kiki Smith’in perspektif ve onun analitik yaklaşımından hoşlanmadığını gören baba Smith kızına bir tavsiyede bulunur: “Ne gördüğünü değil ne bildiğini çizmelisin.” Smith’in babasının bu tavsiyesi Smith’in sanatının dışavurumunu oluşturmasında ciddi bir itici güç olmuştur. Smith bilince çıkarana kadar sorar kendisine; Kiki ne biliyordu? Kiki bedeni bilebilirdi, ya da daha çok bedene içten yaklaşabilirdi. Smith enine boyuna bedeni olanca görülmeyeninde görülür kılmaya çalışıyordu. Sanatçı, görülmeyeni görülür kılmaya çalışırken bunu nesnel bir gerçeklik gibi de koyma eğiliminde değildi. Bununla beraber kabul ettiği bir ortak dil, ortak davranış şekillerinin de ayrıca altını çiziyordu. Çünkü Smith için bilgi sübjektiftir ve bu sübjektivizmin dışardaki fenomenlerden de ayrılmayan algısal deneyimsel bir gerçekliği vardır. Gerçeği algılamının kadınca bir yolu olduğuna inanmaktadır (Rush, akt. Kahraman, 2012).

Smith, Hartford Sanat Okulunda geçen bir yılın ardından 1976’da New York’a yerleşmiş ve ciddi olarak sanata yönelmiştir. Kısa bir zaman içerisinde ünü yayılan sanatçının, Collaborative Projects adlı New York merkezli bir sanatçı birliğine dahil olmasıyla şöhreti artmıştır. Çalışmalarının bu erken döneminde insan bedenini konu alan Smith, Gray’s Anatomy 1 gibi, organların teker teker ve bedenden bağımsız olarak tasvir edildiği görsel kaynaklara ilgi göstermiştir. Babasının öldüğü 1980 yılında, alçıdan yaptığı bir ön kol ve el, sanatçının insan bedenine olan ilgisinin başladığının kanıtıdır. Ayrıca bu dönemde, daha sonraki çalışmalarında zihnini meşgul edecek olan ölüm kavramına da görsel düşüncesinde yer vermeye başlamıştır.

1985 yılında, Smith üç ay boyunca acil yardım teknisyeni olarak çalışmıştır. Bu deneyim sanatçının çalışmalarında dâhili fizyolojiyi kullanmasına ve insan vücudunu daha klinik şekilde tasvir etmesine yol açmıştır. 1990’ların başında ise, insan bedenini özne olarak kullanmaya devam eden Smith, tüm vücudu tanımlayan organları ve sistemleri inceleme düşüncesinden vazgeçmiştir. Doğal hayat Smith’in sanatında önemli bir rol oynamış; tabiat, evren ve insanlarla hayvanlar arasındaki tarihsel ve ruhsal bağlantılara dayanan işler yapmıştır. Smith, çalışmalarında kapsamlı bir şekilde kuşlara yer vermiş ve ayrıca sıkça tasvir ettiği kurt, geyik, kedi, baykuş, yarasa, fare gibi; din, edebiyat ve folklor bağlamında çizilen birçok hayvan türüne dikkat çekmiştir. Yakın zamanda Smith, masalları keşfetmiş ve karakterleri geleneksel anlatımlarından ayırarak çalışmalarına konu etmeye başlamıştır. Sanatçı masallardan, mitlerden ve folklordan aldığı unsurları, farklı yorumlara açık şekilde bir araya getirerek, masal karakterlerini çağrıştıran yeni işler ortaya çıkarmıştır (Rothschild&Soba, 2006). Söz konusu işlerin ilk ürünü, Blue Prints/Mavi Baskılar serisidir. 15 çalışmayı kapsayan bu seri, çoğunlukla küçük kızlar ve çeşitli masal ve hikâyelerden esinlenen karakterlerden oluşmaktadır.

Resim 20. Kiki Smith, Emily D., 1999

Resim 21. Kiki Smith, Melancholia/Melankoli, 1999

¹ İlk olarak 1858’de yayımlanan klasik metin.

İlk tamamlanan çalışmalardan biri olan "Emily D." (Resim 20), Lizzie Borden'in tüyler ürperten hikâyesi olan; alnında küçük bir buklesiyile kötü bir kız çocuğu hakkındaki Longfellow tekerlemesi ve bir Emily Dickinson şiiri olmak üzere, 19. yüzyıla ait birçok unsurun bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Çalışma, Smith'in bir kitap içinde bulunduğu, Amerikan Victoria dönemine ait bir kostüm fotoğrafına dayanmaktadır (The Museum of Modern Art, 2003).

Başka bir çalışma olan "Melancholia/Melankoli" (Resim 21); bir Rönesans sanatçısı olan Albrecht Durer'in aynı isimli eseri temel alınarak yapılmıştır. Durer'in "Melancholia/Melankoli" çalışması sadece mutsuz bir figürle sınırlı olmayıp, mekânın dokusu ve etrafa saçılmış nesnelere ile melankolik bir duruma işaret etmektedir. Ancak Smith'in resmi sadece figüre yoğunlaşmış ve Smith, melankolik atmosferi mavi rengin soğuk özelliği ile yakalamıştır.

Resim 22. Kiki Smith, Pool of Tears 2/ Gözyaşı Havuzu 2, 2000

1999'da yapılan Blue Prints serisini tamamladıktan sonra Kiki Smith; 1864 yılında Lewis Carroll tarafından yazılan Alice's Adventures Under Ground/Alice Harikalar Diyarında adlı çocuk kitabının, yine yazar tarafından yapılan çizimlerine dayanarak, duvar boyutunda bir gravür serisine başlamıştır. "Pool of Tears 2/ Gözyaşı Havuzu 2" (Resim 23) çalışması Alice'in kendi gözyaşlarıyla dolu bir havuzda, kendisi gibi havuza düşmüş kuşlar ve diğer hayvanlarla beraber yüzdüğü bir görüntüden türetilmiştir. Smith, tıpkı Alice'inki gibi, çocukluk hassasiyetinin ve masumiyetinin, yetişkinliğe eşlik eden cinsel uyanış duygusu ile dolu olabileceğini vurgulamaktadır. Alice ile ona eşlik eden hayvanlar arasında bir bağ kurarak, bu uyanışı doğa ile ilişkilendirir; tıpkı doğanın her mevsim yeniden uyanışı gibi... Elbette bu uyanış bir takım zorlukları da beraberinde getirir. Alice bu zorlukları aşarak yetişkinliğe adım atacaktır.

Resim 23. Kiki Smith, Companions/Yoldaş, 2001

Smith'in zihnini en uzun süre meşgul eden masal Little Red Riding Hood/Kırmızı Başlıklı Kız olmuştur. Bu konuyla ilgili, 1999'dan itibaren; heykel, cam boyama, özgün baskı ve fotoğraf olmak üzere sayısız işler yapmıştır.

Resim 24. Kiki Smith, Friend/Arkadaş, 2008

Smith bu çalışmalarında insan, doğa ve kültür arasındaki ilişkiyi, örtük ve alegorik biçimde yansıtmaktadır. Bilinenin aksine Kırmızı Başlıklı Kızı yeme planları yapan kurt, Smith'in resimlerinde bir yoldaş olarak betimlenmiştir. Korku, onun resimlerinde bir tür sevgiye dönüşmüştür. Smith burada toplumsal kültürün bir ürünü olan masalların doğa ile olan çarpık ilişkisini düzeltiyor gibidir. Toplumun, yalnız bir çocuğun kimseye güvenmemesi gerektiği mesajını, doğadaki bir canlıyı düşmanmış gibi biçimlendirerek ve dönüştürerek göstermesinin, Smith'in kurt ve kırmızı başlıklı kızı yan yana ve yüz yüze resimlemesiyle, Paula Rego gibi bilinçaltımıza yerleşen toplumsal doktrinleri düzeltmeye çalıştığının bir işareti olduğu söylenebilir.

Resim 25. Kiki Smith, Born/Doğum, 2002

Smith'in “Kırmızı Başlıklı Kız” konusunda yaptığı bir diğer çalışma olan “Born/Doğum” (Resim 26), hikâyenin şiddet içeren kısmını yansıtmakta ve burada kurt, ağzından kan akarken tasvir edilmektedir. Hikâyenin bu versiyonunda küçük kız ve büyükannesi, kurt tarafından yendikten sonra, kurdun midesinden çıkarak kurtulurlar. Buna dayanarak hikâyenin “Doğum” çalışmasındaki yorumu, kurtuluş ve yeniden doğuş anlamına gelmektedir. Smith'e göre, doğum konusu üzerine bir şeyler üretmek, yetenekli bir damızlık olmaktan çıkarak, kendi kendini doğurmaktır. Bu, tıpkı bir Anka kuşu gibi, yaşamımızı canlı tutabilmemiz için tekrar tekrar yenilenmemiz anlamına gelmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, kurgusal-öyküsel anlatım, eski çağlardan beri ister mağara duvarına isterse papirüse olsun kendini ifade etme edimi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu ifade edimi içerisinde insan; hayallerini, duygularını ve düşüncelerini belirtmede kurgusal anlatımın olanaklarından yararlanmış, düşlemiş, benzetmiş, betimlemiş ve metafor, simge, imge, alegori gibi sanatın vazgeçilmez elemanlarını kullanmıştır. Kurgusal-öyküsel anlatım, sanat tarihi

içerisinde farklı biçimlerde yer almış ve bundan sonra da yer alacaktır.

Kaynaklar

- Aktaş, Şerif, Gündüz, Osman. (2007). Yazılı ve sözlü anlatım kompozisyon sanatı. (8. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları
- Endirlik, Adeviye (2006). 20. yy resminde figür soyutlaması ve Burhan Uygur. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Almelek İşman, Sibel (2007). 20. yüzyıl batı resim sanatında aşk olgusu. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kahraman, A. (2012). Kiki Smith. Erişim Tarihi: 21.05.2013. <http://www.yumusak-g.com/blog/2012/08/16/1999/kiki-smith/>
- Leslie Sacks Fine Art, (2005). Marc Chagall – Arabian nights (four tales from a thousand and one Arabian nights). Erişim Tarihi: 21.05.2013. <http://www.experiencela.com/calendar/event/9850?print=true>
- Özdemir, Emin (2007). Yazınsal türler (6. bs.). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Propp, Vladimir. (2001). Masalın biçimbilimi olağan üstü masalların yapısı (göz. gez. 2. bs.). (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul: Om Yayınevi. (Orijinal baskı, 1985).
- Reich, Aliya. (2012). Adrift in Paris: Marc Chagall and the negotiation of identity through painting, 1911-1914. Washington University, Electronic Theses and Dissertations. Erişim Tarihi: 18.12.2018 <http://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1744&context=etd>
- Rothschild, & Soba, (2006). Whitney to present Kiki Smith retrospective, traversing the artist's 25-year career. Erişim Tarihi: 21.05.2013 http://whitney.org/file_columns/0000/1689/november_16_2006_kiki_smith_.pdf
- The Museum of Modern Art, (2003). Kiki Smith: Prints, books, and things. Erişim Tarihi: 12.05.2013, <http://www.moma.org/interactives/exhibitions/2003/kikismith/flash.html>
- Vasconcelos, Filomena. (2007). Invent and subvert: Paula Rego's illustrations of children's books. E-fabulations: e-journal of children's literature, 1, 14-23. Erişim Tarihi: 08.01.2019 <http://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/4287.pdf>
- Yakıcı, A., Yücel, M., Doğan, M., Yelok, S. (2012). Yazılı Anlatım. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Görsel Kaynaklar**
- Resim 1. <https://www.marcchagall.net/i-and-the-village.jsp>, 11.02.2019
- Resim 2. https://arthive.com/marcchagall/works/224738--Spoon_milk, 11.02.2019
- Resim 3. <https://www.marcchagall.net/the-fiddler.jsp>, 14.03.2019
- Resim 4. <https://www.marcchagall.net/flayed-ox.jsp>, 11.02.2019
- Resim 5. <https://sites.google.com/site/carpediemfreunde/metamorphosen---mark-chagall>, 14.03.2019
- Resim 6. <http://collection.imamuseum.org/artwork/68085/>, 11.02.2019
- Resim 7. <https://www.artsy.net/artwork/marc-chagall-four-tales-from-arabian-nights-pantheon-books-new-york-1948>, 16.03.2019
- Resim 8. <https://www.flickr.com/photos/renzodionigi/7068458193>, 24.11.2019
- Resim 9. <http://collection.imamuseum.org/artwork/68082/>, 24.11.2019
- Resim 10. <http://poulwebb.blogspot.com/2018/02/marc-chagall-part-8.html>, 15.04.2019
- Resim 11. <http://poulwebb.blogspot.com/2018/02/marc-chagall-part-8.html>, 15.04.2019
- Resim 12. <http://poulwebb.blogspot.com/2018/02/marc-chagall-part-8.html>, 15.04.2019
- Resim 13. <http://poulwebb.blogspot.com/2018/02/marc-chagall-part-8.html>, 15.04.2019
- Resim 14. <https://bit.ly/34hU634>, 15.04.2019

Resim 15. <https://www.widewalls.ch/artist/paula-rego/>, 24.11.2019

Resim 16. <https://www.wikiart.org/en/paula-rego/snow-white-and-her-stepmother-1995>, 24.11.2019

Resim 17. <https://www.christies.com/features/Paula-Rego-Thirty-Years-Deconstruction-5672-1.aspx>, 24.11.2019

Resim 18. <http://www.artnet.com/artists/paula-rego/captain-hook-and-the-lost-boy-from-peter-pan-ug9gFvsdrYJB0U3nueAcpQ2>, 15.04.2019

Resim 19. http://www.all-art.org/art_20th_century/rego2.html, 15.04.2019

Resim 20. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/491563>, 14.03.2019

Resim 21. http://www.artnet.com/artists/kiki-smith/melancholia-from-the-series-blue-prints-TF9VT_XqyEcHe9d6LeO9Gg2, 14.03.2019

Resim 22. <https://www.moma.org/collection/works/77080>, 05.06.2019

Resim 23. <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/kiki-smith-b-1954-companions-6127205-details.aspx>, 24.11.2019

Resim 24. <https://www.moma.org/collection/works/126108>, 15.04.2019

Resim 25. <https://www.moma.org/collection/works/86902>, 24.11.2019

THE APPEARANCE OF FICTIONAL NARRATIVES IN PAINTING THROUGH MARC CHAGALL, KIKI SMITH ve PAULA REGO EXAMPLES

Çiğdem DOĞAN ÖZCAN

Abstract

In this research, fairy tale.a kind of fiction.is discussed from a perspective brought forward by the paintings of important artists such as Marc Chagall, Paula Rego and Kiki Smith. Fantastic notions, shaping the fairy tale universe while cultivating individuals’ imagination, stimulate new ways of thinking and create new pathways in human mind. Modern artists have created authentic dimensions and narrations upon being impressed by this fantastic world of fairy tales. These narrations can be conceived as the way of said artists’ interpretation of fairy tales from their own perspectives. Similarly, artists, chosen for this research, interpreted tales in a unique way. Marc Chagall painted with an epic expression while staying faithful to tales’ context whereas Paula Rego and Kiki Smith provided further dimensions for the topics by altering the content of them.

Keywords: Fairy tale, fiction, Marc Chagall, Paula Rego, Kiki Smith